

Elamisviiside tester – SIEFi 13. kongress Göttingenis

26.–30. märtsini 2017 toimunud rahvusvahelise etnoloogide ja folkloristide ühingu (SIEF) kongress viis etnoloogia ja folkloori uurijad Göttingeni rohelisse ülikoollinna, nobelistide ja teadlaste elupaika, arutlema teemadel “Elamisviisid: kriis – oskused – loominguilisus” (Ways of Dwelling: Crisis – Craft – Creativity). Üldteema polnud pelgalt orientiir uurimistulemuste esitlemiseks, vaid seotud täiendavate temaatiliste üritustega. Registreerumise järel võis minna külla Göttingeni erinevatesse elupaikadesse: külalisi võtsid vastu aiakesega ühepereelamu omanikud, üks linna üliõpilaskommuun ja meeskorporatsioon. Selline kodudesse sisenemine tekitas harukordse võrdlemisvõimaluse, eriti tartlastele, kellel on sama tüüpi eluasemed olemas. Ruumistrateegia loomist väiksemas majas piirab asjaolu, et igapäevale peab jaguma õppimis- ja töövõimalusi, magamis- ja ühisruume, sama ülesanne seisab ees aiapinna jaotamisega, et säiliks varjatud nurgad vanemate, laste, taimede ja kassi jaoks ning varjatud naabri pilgu eest. Ka uhkes eramajas paiknev üliõpilaskommuun oma kõrgelaealiste privaattubade ja mõnusate ühisruumidega näis ihaldusväärse elupaigana. Linna õppima või elama asumist piirab Göttingenis elamispinna nappus ja kõrged üürihinnad. Üliõpilaskommuunajadused rahuldavad eeskätt välistudengite elupaigavajadused.

Praktilise õppekäiguga alanud ja magnooliaõitesse mattunud kongressi kava rütmistasid paneelide kõrval tööruumide koosolekud, kus räägiti läbi lähemad töösuunad ja konverentsid, tutvuti uustrükistega, paralleelselt kulgesid filmide ja välitööde tutvustused, tööpajad jpm asjakohast. Tegevaid tööruumide üritusi on SIEFis neliteist, mõned uued (nt narratiivide uurimisrühm) olid kongressil asutamisel. Et kuidagi mahtuda 8.30–18 kestvate ettekannete ning kella 22ni jätkuvate ürituste kavva ja leida nelja päeva kestel aega sisulisteks kohtumisteks, toimusid tööruumide koosolekud lõunapausi ajal. Kolm lõunasööki mööduski tööruumide arutledes, väiksemate infokaotustega tänu paralleelsusele. Saab ka nii hakkama, ent samas võiks organisatsiooni juhtkomitee paigutada tööruumide koosolekud uuesti ettekannete järgsele õhtusele ajale.

Päevase programmi järele oli paigutatud tunniajaline erialajakirjade toimetajate kohtumine, mis jäi lühikeseks. Koordineeriva kokkusaamise aeg kulus enesetutvustustele ja paari probleemi tõstatamisele. Kuna saabujaid oli palju, siis sisuliste ühisprobleemideni ei jõutud, need jäid õhku, osa isegi välja ütlemata äärmiselt napi ajaraami tõttu. Suur osa Euroopa teadusajakirju ilmub kindla organisatsiooni toetusel, mistõttu suunavalikutes, toimetamisprotsessis, kujunduses ja levitamises oli kokkulangevat, kuid platvormi valikutes ja muudes lahendustes valitses paljusid. Esitlemisel oli kujunduslikult moodsaid teadusväljaandeid, torkas silma lokaalsete väljaannete arvukus, mis oma piirkonnast kaugemale ei levi, kuigi väärisksid seda. Erialase akadeemilise perioodika toimetajate spetsiaalsed kohtumised oleksid teretulnud nii kongressi raamides, kuid eriti väljaspool seda.

Teine mõjukas ürituse rütmistaja on plenaarloengud, mis seekord tõid fookusesse migratsiooni, materiaalse kultuuri ja vanaduse kultuuri. Kurdi-süüria pagulaste igapäevaelu Iraagis Domizi laagris vahendas Dirk Jan Visseri ja Jan Rothuizeni (Amsterdam) interaktiivne dokumentaarium “Pögenike vabariik – digitaalne installatsioon”. João de Pina-Cabrali (Kenti Ülikool) plenaar “Perekonna liikmed pimedal ajal” lahkas

Lõuna-Portugali keerukat töötuse, madalate sissetulekute, sunnitud kodupaigast Kesk-Euroopasse lahkumiste ja ülevalifitseerituse problemaatikat Vila Nova noorte näitel. Samasse teemaringi kuulus ka SIEFi noore teadlase preemia pälvinud Lorenzo D'Orsi (Itaalia) loeng mälupoliitikast ja traumast Uruguai diktatuuri tingimustes. Materiaalse kultuuri jälgimise tulemusi ja esemeliste objektide olulisust rõhutasid Trevor Marchand (SOAS) "Andrew Omoding: kunstiteoses elamine" ja Maja Povrzanović Frykmani (Malmö Ülikool) "Transnatsionaalne elupaik ja ühendavad objektid: etnoloogiline panus kriitilisse migratsiooni uurimisse". Viimane ettekanne tõi esile, kuidas esemed loovad tajutavaid seoseid erinevates maades rajatud kodude ja kunagise kodumaa vahel ja samas on olulised subjektiivse kogemuse väljendajad.

Kongressi algusest peale küttis huvi Hermann Bausingeri (sünd 1926) isik, kelle uurimusi küllap arvestatav enamus osavõtjaid oli lugenud või lausa õppinud. *Deutsche Gesellschaft für Volkskunde* president, *Deutsche Zeitschrift für Volkskunde* toimetaja, narratiivide ja igapäevaelu uurija lõpukõne kandis intrigeerivat pealkirja "Dwellings and Dwindlings" (Elupaigad ja kahanejad). 90aastane teadlane esitas slaidiprogrammist saadetud inforikka kõne väga vanade inimeste igapäevaelamise kultuurilisest küljest, väärtustest ja elupaikade muutumisest aegade tuules. Lõpuloeng oli sedavõrd särav, et varjutas diskussantide Beate Bindeiri (Humboldti Ülikool, Berliin) ja Walter Leimgruberi (Baseli Ülikool, Šveits) kõned. Kõigiti heas vormis elegantne teadlane oli oma etteaste järel ümbritsetud õpilaste, õpetlastöö austajate ja erialakaaslaste tihedast ringist. Bausingeri ettekanne oli kongressi suur õnnestumine, mitte üksnes silla loomise mõttes erinevate ajastute teadlaste vahel, vaid stimuleeriv kohtumine teaduskorüfega, kelle mõtted kõlasid kutsena uuendada vaatlustrendi.

Kongressi kaheksasaja osalise põhitöö kulges 17 temaatilises paneelis. Kuuldust ja külalastust tahaksin esile tuua paar uuenduslikku sektsiooni. Näiteks Marjetka Golež Kaučiči ja Suzana Marjanići (Sloveenia uurimiskeskused) korraldatud paneel "Võõraste/ teise elupaigad: mitteinimeste kodud lombist loomade kaitsealani" vaatles inimeste ja teiste elusolendite elupaikasad ökoloogilise antropoloogia vaatenurgast. Tuleb tunnistada, et peaaegu ükski keeles ei saa inimeste ja teiste elusolendite võrdsust väljendada ilma kohmakate konstruktsioonideta, ka ettekannetes eendusid inimeste tekitatud või pealesurutud probleemid ja katsed leida neile lahendusi – pakuti nii radikaalseid kui tasakaalustatud, ent inimkeskseid võimalusi. Monika Kropelj Telban (Sloveenia Etnoloogia Instituut) andis ülevaate mesilasepidamise ajaloost ja linnamesindusest. Paula Schiefer (Aberdeeni Ülikool) kirjeldas Edela-Alaska näitel lõhede ja inimeste suhteid, Mare Kõiva (Eesti Kirjandusmuuseum) tutvustas tänaseid linnalindudega ühises ruumis elamise probleeme ja Sabina Magliocco (California Riiklik Ülikool) nn kassistumist ehk kassidele sobiva elukeskkonna loomist korterimiljööös.

Lemmiklooma-kultuuri varjukülgi, millel on erinevad sotsiaalmajanduslikud ja inimlikud põhjused, käsitleti erinevate Euroopa piirkondade näitel. Suzana Marjanić ja Rosana Ratkovic (Sloveenia) tutvustasid kuulajaid lemmikloomakultusest tulenevate muredega, tuginedes Horvaatia Silba saarele, kuhu jääb turistidest ja puhkajatest maha hulgaliselt hüljatud loomi, kelle elu korraldamisega tegelevad entusiastid ja loomakaitsjad. Hüljatud loomade teemat jätkas Sanna Lillbroända-Annala (Åbo Akadeemia) Rhodose saare näitel, kus elutseb üle 20 000 kodutu kassi ja arvukalt koeri. Eespool toodud põhjuste kõrval halvendab loomade olukorda Kreekas majanduslangus, ühe väljapääsuna pakkus ettekandja isiklikku heategevust. Bruno Beljaki (Viini Meditsiini-

ülikool) ettekanne vaatles kodutute koertega seotud kodanikuliikumisi Euroopa Liidus ja selle piirialadel. Branislava Vičari (Maribori Ülikool) tõstatas suurte veisefarmide ja loomade südameetu kohtlemise teema, millest tõukuvad piima joomise vastaste ja veganite aktiivsed liikumised.

Kirjanduse, folkloori ja filosoofia vahendusel inimeste ja mitteinimeste suhete analüüsitulemusi zoopoetika aspektist jagas Marjetka Golež Kaučič (Sloveenia) oma programmilises ettekandes. Lähema jälgimise all olid Fran Erjavec, Richard Adamsi ja Iztok Geisteri teosed.

Konkreetselt looma kujunemist kohaliku ja riigiidentiteedi osaks tutvustas Rahel Laura Vesik (Tartu Ülikool) 1920–1930 Jaapanis elanud koera Hachikō ja tema veterinaarist peremehe tõsieluloo, sellest kasvanud meedialugude, rituaalide ja identiteedi väljenduste näitel.

Rituaalse aasta töörühma üks paneelidest “Staatiliste *versus* dünaamiliste elupaikadega seotud rituaalse aasta praktikad” Nina Vlaskina (Venemaa Teaduste Akadeemia Lõuna Teaduskeskus) ja Irina Sedakova (Moskva Slaavi uuringute Instituut) eestvedamisel tõi esile pühade kireva struktuuri nüüdis-Euroopas, kus postsotsialistlikus kultuuriruumis taastatakse entusiastlikult konfessionaalseid pühi, samas lokaalsed traditsioonid on häabumas või ohustatud migratsiooni jm tegurite koosmõjul. Lähemalt tutvustati näiteks teatud kindla paiga rolli pühade struktuuris: Vito Carrassi (Basilicata Ülikool) tutvustas Apuulias toimuvaid rituaalseid protsessioone ja festivale, millega haakus Ingrid Slavec Gradišniku (Sloveenia Etnoloogia Instituut) ülevaade Prešereni puiesteel Ljubljanas aset leidvate rahvuslike ja multinatsionaalsete ürituste paljususest. Irina Stahli (Rumeenia Sotsioloogia Instituut) ettekanne jagas teavet ortodokssete rituaalide taastamise protsessist postsotsialistlikus Bukarestis, millesse kuuluvad näiteks 2011. aastast tähistatav linna kaitsepühaku püha Dimitrie Uue päev ja Rumeenia kaitsepühaku apostel Andrease reliikvia Kreekast Rumeeniasse saabumise pidustused, samuti muud õigeusklikkuse kohalolu tähistavad sümboolid. Žilvytis Šaknys (Leedu Ajaloo Instituut) jälgis surnute mälestamist kõigi pühakute päeval nii kodudes kui ka kalmistutel Leedu, Valgevene ja Poola näitel, tuginedes aastate 2012–2016 välitööde andmetele ja ajaloolistele allikatele. Rasa Paukstyte-Šakniene (Leedu Ajaloo Instituut) ettekanne andis ülevaate sotsialismiperioodi avalikest ja kodus tähistatud pühadest ning Skaidre Urboniene (Leedu Kultuuri Uurimise Instituut) iseseisvuspäeva tähistamisest.

Ruumipraktikate dünaamika oli kõne all Tatiana Minniyakhmetova (Innsbrucki Ülikool) ettekandes, kes tutvustas udmurtide rituaalse ruumi moodustamise aluseid, praktikaid ja nendega seotud normide järgimist pühade ajal, samuti Anamaria Iuga (Rumeenia Põllumajandusmuuseum) Maramuresi piirkonna pulmakommetes aastail 2001–2009 kasutatud ruumikontseptsioonidest. Attila Mateffy (Hacettepe ja Bonni Ülikool) keskendus Moldaavia Csango küla aastalõpu fertiilsusrituaali dünaamikale massilise töömigratsiooni ja muutuva eluviisi mõjul. Nina Vlaskina jätkas Lõuna-Venemaa kasakate rituaalide jälgimist, vaatlemisel oli talverituaalide dünaamika, milles säilis fertiilsussümboolika, samas kui militaar- jm sümbolism väheneb. Irina Sedakova tõi esile erinevused vene ja bulgaaria nn risti pühade (14/27.09) tähistamise juures. Bulgaarias on keskne erilises paigas tähistamine (Ristimägi Rodopi mägedes), sügise alguse märgiks on sõltuvalt geograafilisest piirkonnast Venemaal kapsaste ja Bulgaarias viinamarjade valmimine, olulised on loomade ja koduse majapidamisega seotud tähele-

panekud ja keelud. Flore Muguet (Fribourgi Ülikool) tutvustas põleva mehe rituaaliks valmistumist ja selle läbiviimist Nevada kõrbes.

Religioonietnoloogia töörühma paneel István Povedáki (Szegedi Ülikool), Leonard Norman Primiano (Cabrini Ülikool) ja Marion Bowmani (Avatud Ülikool, Inglismaa) eesistumisel vaatles isikliku religiooni, eriti institutsionaliseeritud usklike ja agnostikute vahealale jäävate isikute religioossuse loomise mudeleid. Sõna võtsid László Koppány Csáji (Pécsi Ülikool, Ungari, Kesk-Euroopa fundamentalistlike uususundite liikmete narratiivsed diskursused), Yael Dansac (Prantsusmaa, Brittany piirkonnas levinud praktikad puude ja megaliitidega suhtlemiseks), István Povedák (sünkreetiline etnopaganate personaalne religioossus tänases Ungaris), Claire Wanless (Avatud Ülikool, Inglismaa, Yorkshire'i Hebden Bridge'i asunduse elanike isikliku vaimuse otsijad), Anders Gustavsson (Oslo Ülikool, traditsioonilised surmajärgsed kujutlused *versus* vastavad interneti-kujutlused), Athanasios Barmpalexis (Aberdeeni Ülikool) ja Terry Mace (Uus Linnašamanismi kool, Inglismaa, käsitles oraakli funktsiooni loomist Šotimaa linnašamaanide poolt, sh tema enda kogemuste näitel). Maria Santa Montez (Lusófona Ülikool, Fatima nägemuse sajanda aastapäevaga seotud usklike ja mitteusklike kultuurilisi performance'eid Portugalis).

Arvukad migratsiooni sektsioonid arutlesid mobiilsuse tagamaade ja väljendusvormide üle, kuid ühe huviväärse aspekti tõi esile Maria Yelenevskaja (Technion, Iisrael) ja Nikolai Vukovi (Etnoloogia ja Folkloori Instituut, Bulgaaria) paneel, mis keskendus uuel asumaal rajatud ja kunagise kodu võrdlusele ja bifokaalsusele, üheks testelemendiks olid valitud mälestustega seotud ainelised objektid. Vaadeldi eeskätt venelaste eri riikides rajatud kodusid. Ekaterina Protassova ja Kirill Reznik (Helsinki Ülikool) jälgisid Soome asunud nn vanade venelaste biograafiatega seotud fotosid, dokumente jm veneluse väljendusi. Kira Kaurinkoski (Aix-Marseille Ülikool, Kreeka) tähelepanu all olid Kreekasse asunud sõjajärgsete ja nõukogude perioodi vene migrantide koduloome rahvuslikud ja globaalsed elemendid. Julia Butschatskaja (Kunstkamera, Venemaa) tutvustas Saksamaale asunud venelaste kodude dekoratiivseid esemeid, kuhu kuuluvad vana kodumaa mälestuse ja esindajana suveniiridest nt matrjoškad ja kaluuga mänguasjad, samuti fotod. Olga Davydova-Minguet (Ida-Soome Ülikool) jätkas Soome äärealale abiellunud suuremas osas töötute naiste vaadetega Venemaale. Ideaalse koduna eendub jutustajatele tundmatu, idealiseeritud sotsialistlik, ja võõraks peetakse oma kogemuste põhjal postsotsialistlikku Venemaad. Maria Yelenevskaja teemaks oli bifokaalse, mineviku ja olevikuga seotud kodu mudelid Iisraelis ning Nikolai Vukov tutvustas Chicago bulgaarlaste kogukonna kirevat rahvuslikke kombeid järgivat ja kodumaaga seotud eluviisi.

Järgmine kongress kutsub etnolooge ja folkloriste aastal 2019 Santiago de Compostelasse.

Mare Kõiva

29. rahvusvaheline huumorikonverents Montrealis

10.–14. juulini 2017. aastal toimus Kanadas Montreali Quebeci Ülikoolis Rahvusvahelise Huumoriuurimise Seltsi (International Society for Humor Studies = ISHS) 29. aastakonverents (koduleht <https://ishs-2017-montreal.uqam.ca/en/home/>, peakorraldajad Montreali Quebeci Ülikooli professor Jean-Marie Lafortune ja Londoni Bruneli Ülikooli komöödiauuringute keskuse teadur-järeldoktor Christelle Paré). Huumorikonverentsi võrustajaks sobis Montreal iseäranis hästi – teatavasti just selles linnas toimub rahvusvaheliselt tuntud komöödiafestival Just For Laughs.

Iga-aastasele akadeemilisele foorumile kogunevad eri valdkondade teadlased, kelle uurimisteemad on tihedalt põimunud huumori eri aspektidega. Nii nagu tavaliselt, oli ka seekordne konverents väga tugevalt interdistsiplinaarne. Kokkusaamiste üks eesmärke ongi aidata leida ühist keelt huumori uurimisega tegelevatele kardinaalselt erinevate arvukate erialade esindajatel (lingvistidel, folkloristidel, majandus- ja sotsiaalteadlastel, psühholoogidel, ajaloolastel, meditsiiniteadlastel) ning arendada sarnaseid mõistete definitsioone ja ühist metodoloogiat.

ISHS president Delia Chiaro avasõnavõttu resümeeerides on huumoriuurijatel lihtsad põhiküsimused: kust tuleb ja kuidas töötab huumor, miks on seda üldse vaja. Vastused võivad pakkuda aga väga põnevaid avastusi ja lahendusi, mida rikastavad eri valdkondade uurimisküsimused.

Konverentsi siduvaks raamiks võib pidada Bruneli Ülikooli sotsioloogia- ja kommunikatsiooniteadlase Sharon Lockyeri tunnetusteoreetilist ja huumoriuurimist seadustavat avaettekannet, mis oli elegantne ja üldistav sissevaade senisesse huumoriuurimisse, positioneerides huumoriuurimist humanitaaruuringute väljal. 1970. aastate psühholoogiline koolkond pani huumoriuurimisele aluse, kuid nüüdisajal väärrib esiletõstmist just teadlaste interdistsiplinaarne koostöö (nt folkloristide võimuses on pika aja vältel kogutud materjali varal kinnitada või ümber lükata nähtuse stabiilsed/ebastabiilsed jooned). Lihtsustatult tõi Lockyer välja kolm põhjust, miks huumorit tõsiselt uurida: 1) huumor on olemuselt kõike muud kui triviaalne, 2) huumor pole tõsiduse otsene vastand, 3) huumori tõsiseltvõtmine ei ole antihuumor. Kuigi tänapäeval huumoriuurimises kui eraldiseisvas distsipliinis veel doktorikraadi ei kaitsta ja huumor on teiste teadusharude uurimisobjekt, on suuresti just Rahvusvahelise Huumoriuurimise Seltsi teene olnud rahvusvaheliste huumori suvekoolide ellukutsumine, huumorientsüklopeediade ja rahvusvaheliste publikatsioonide väljaandmise algatamine.

Viie päeva jooksul oli programmis umbkaudu 170 ettekannet, mis toimusid temaatilistes paralleelpaneelides ja -seksioonides. Mitme päeva vältel toimusid eraldi nt Rahvusvahelise Huumori Filosoofia Assotsiatsiooni paneelid, milles süveneti põhjalikumalt huumori ja nalja filosoofilistesse vaatenurkadesse. Eraldi sisupaneelid olid pühendatud pärsia huumorile, huumorile ja meediale, huumori ja kirjanduse seoste (nt naljade kasutusalaadele kirjanike loomingus), huumori ja kunsti seoste (nt karikatuurides, fotograafias, kujutavas ja videokunstimis). Pikemalt lahati huumori ja soouurimise kokkupuutealasid, nii nais- kui ka meesuurimise vaatenurgast, samuti huumorit (sotsiaal)meedias. Eraldi konverentsipäev oli pühendatud poliitilise huumori uurimise võimalustele, päeva alguses toimunud plenaarseksioonid olid püünel hilisminevikus

ISHS 30. astakonverents toimub Tallinnas, peakorraldaja on Eesti Kirjandusmuuseumi folkloristika osakonna vanemteadur Liisi Laineste. Piret Voolaiu foto 2017.

aset leidnud sündmuse järgne päevakajaline huumor, nt Brex(sh)iti naljad (Delia Chiaro), Lõuna-Aafrika Vabariigi presidendi Jacob Zuma portreeterimine mitmesugustes naljažanrites karikatuurist püstijalakomöödiani (Debra Aarons), viited tabuteemadele USA 45. presidendi Donald Trumpi sõnavõttudes (Chiara Bucharia), kineetiline ja memeeiline “lahinguväli” USA presidendivalimiste aegu Trumpi portreeterivates internetimeemides (Anthony Mitzel). Eriti poliitilistes ja ideoloogilistes seostes on huumor demokraatlik

vorm teatud nähtuste kohta hinnangute andmiseks.

Eestis esindas seekord neli teadlast. Liisi Laineste tegi ettekande transkultuurilise huumori paneelis, mida juhatas Montreali Quebeci Ülikooli kommunikatsiooniteaduste professor Jean-Marie Lafourtune. Ettekande analüüs põhines etniliste naljade ja globalisatsiooni seostel. Pika aja vältel kogutud eesti naljad osutavad selgesti, kuidas ühiskondlikud ja kultuurilised muutused kajastuvad ka nt eesti koolilaste naljategevlastes. Globaliseerumine on avaldanud oma mõju põgenike-teemaliste naljade tekkele, mille põhjal on võimalik välja selgitada rahvapärased suhtumised teatud sotsiaalsetesse protsessidesse.

Paneelis “Huumor ja identiteet” esines Piret Voolaid, kelle ettekanne keskendus mõisteühendi “Eesti rahvusport” / “uus Eesti rahvusport” / “Eesti rahvuslik spordiala” tänapäevastele kasutustavadele nii internetimeedia kui ka rahvaküsitluse põhjal. Tõsi-meelsed ametlikud, suuresti ajaloolistel, kultuuri- ja lokaalspetsiifilistel traditsioonidel põhinevad spordialad (nt raskejõustik, suusatamine jne) on Eestis olnud suure harrastajaskonna ja publikuga. Neil aladel on saavutatud kõrgeid kohti ja tiitleid ja neid on kasutatud modernismile omaste, väikerahva enesemääratlemisele oluliste suurnarratiivide konstrueerimiseks. Ettekande huviorbiidis olid eelkõige aga spordi retoorilis-

iroonilised, keelelis-folkloorsed väljendused (eestlaste rahvuslik spordiala võib olla nt *tugitoolisport*, *liigne alkoholitarbimine*, *meeleheide* jpt), mille kaudu iseloomustatakse kohalikke rahvuslikuks peetavaid käitumismustreid ja teatud ajal levinud stereotüüpe-trende, samas on sellisel kohati iroonilisel retoorikal rahvusvaheliselt universaalne ühisosa.

Samas seksioonis esines Tartu Ülikooli eesti ja võrdleva rahvaluule eriala doktoriõppur Anastasiya Fiadotava, kes analüüsis perekondlikku düaadhuumorit tänapäeva Valgevenes, keskendudes enim abikaasade omavahelistele suhetele, tuginedes Elliott Oringu, Gary Alan Fine'i ja Christie Daviese varasematele teoreetilistele käsitlustele.

Paneelis "Huumor ja tehnoloogia" pidas ettekande Tallinna Ülikooli Balti filmi, meedia, kunstide ja kommunikatsiooni instituudi nooremteadur, humanitaarteaduste instituudi doktorant Mikhail Fiadotau, kes käsitles humoorikaid võtteid videomängudes.

Rahvusvahelise huumoriuurimise seltsi konverentsidel on saanud heaks tavaks tunnustada noorteadlasi. Selle aasta silmapaistvamad noorteadlased olid Ying Cao Aust-raaliast (uurimus soolise identiteedi konstrueerimisest Hiina situatsioonikomöödiates), Shuming Bai Singapurist (uurimus huumorist Singapuri peaministri kõnes 2016. aasta 2. augustil Valges Majas toimunud õhtusöögil) ja Antony Mitzel Ühendkuningriikidest (uurimus naljadest FIATi reklaamivates meemides). Kolme kandidaadi hulgast pälvis peaauhinna Ying Cao.

Peale ettekandeseksioonide leidsid aset kitsama temaatikaga arutelusümposioonid, avalikud foorumid või praktilised töötoad, kus keskenduti huumori teraapilistele vormidele. Mitu omaette töötuba toimus nt "doktor klouni" teemadel, keskenduti klouni kui füüsilist, aga ka vaimset ravi toetava isiku olulisusele mitmesugustes raviasutustes. Eraldi praktiline arutelu oli pühendatud nt sellisele raskele teemale nagu vägistamisjärgne teraapiline huumor.

Eesti huumoriuurijatele oli kohalolu Montrealis eriti tähtis, sest 2018. aastal toimub ISHS 30. aastakonverents Tallinnas (vt koduleht <https://www.folklore.ee/rl/fo/konve/ishs2018>). Peakorraldaja Liisi Laineste tegi 13. juulil ISHS üldkogunemisel eraldi Tallinna konverentsi esitluse, tutvustades Eestit ja Tallinna kui atraktiivset konverentsipaika ning kõigil konverentsipäevadel oli registreerimisalal Tallinna konverentsi laud, tutvustati Eestit ning pakuti Tallinna ja Eestiga seotud materjale. Kahtlemata on konverentsi toimumine Tallinnas Eesti folkloristidele suurepärane võimalus tutvustada oma eriala ja rahvuskultuuri rahvusvahelisele publikule laiemalt.

Konverentsil osalemine sai teoks tänu Eesti Teadusagentuuri institutsionaalse uurimisprojekti IUT 22-5, Euroopa Regionaalarengu Fondi (Eesti-uuringute Tippkeskus TK 145 – CEES) ja Eesti Kultuurkapitali rahvakultuuri sihtkapitali toele.

Piret Voolaid, Liisi Laineste

Balkani ja Balti uurijate kolmas ühiskonverents Vilniuses

Hea tava kohaselt kogunesid Balkani ja Baltikumi uurijad 9.–11. oktoobrini 2017 Vilniuse vanalinnas, Leedu Ajaloo Instituudi (Lithuanian Institute of History) ruumides konverentsile “Balkan And Baltic States In United Europe: History, Religion, And Culture III”. Seekordse ürituse korraldas Žilvytis Šaknys oma meeskonnaga koostöös Bulgaaria Etnoloogia ja Folkloori Instituudiga, et teha vahekokkuvõtteid kolme aasta uurimistulemustest. Kohale saabusid oma piirkonna vaimse kultuuri tuntud uurijad, enam kui viiskümmend teadlast. Hea meel oli näha ettekandjate seas Svetlana Ryzhakovat Moskvast, kes on oma Läti-uuringud koondanud mahukaks CD vormingus käsikirjaks, aga ka kontaktkultuuride ja etniliste väikerühmade uurijaid Tatari Vabariigist, Türgist jm.

Kuna konverents oli pühendatud ideerikkale leedu teadlasele Jonas Basanavičiusele, algas konverents tema vaadete tutvustamisega. Rimantas Miknis tutvustas 19. sajandi lõpu ja 20. sajandi alguse Leedu rahvusliku liikumise liidri Jonas Basanavičiuse vaadete kujunemist mõjutanud asjaolusid. Arūnas Vaicekauskas tutvustas tema teooriat hetitiitide ja bulgaarlaste päritolu ja folkloori algupära kohta. Indoeuroopa keelte algupäraga oli 19. sajandil seotud rida teooriaid, nende hulgas suur indoeurooplaste migratsioon. Esindades indoeuroopa uuringute skeptilist, ent samas paralleele otsivat suunda ning tuginedes Leedu ja Lõuna-Bulgaaria elanike keele, folkloori ja materiaalse kultuuri sarnasustele lõi J. Basanavičius teooria leedulaste põlvnemisest traaklastest ja früügiastest.

Konverentsi ettekanded polnud kantud Jonas Basanavičiuse stiilis julgetest konstruktsioonidest, vaid esindasid uusimaid teoreetilisi suundumusi ja tõlgendasid tänaseid probleeme. Alljärgnev kujutab endast noppeid tihedate konverentsipäevade ettekan-
netest.

Arvestades Euroopa ees seisvaid keerulisi probleeme jälgis osa ettekandeid oma piirkonna migratsiooniprotsesse, arvestades nii eelneva sajanditesse ulatuva kogemusega sunniviisilisest (*forced*) ja vabatahtlikust emigratsioonist kuni tänase mobiilsuse tendentsideni. Meidki kummitavale arstide migratsioonile oli võimalik leida paralleele näiteks Bulgaariast, kus 2015. aasta andmetel tahab üle 75 protsendi arstidest Bulgaariast lahkuda ning praktiseerivate arstide vanus on kõrge, neist üksnes 9% on alla 30aastased. Samas asuvad arstid üha enam elama ka suurematesse linnadesse. Kes jäävad ravima maapiirkondadesse – kas need langevad uuesti rahvaravijate teenindada?

Ikka veel on konverentside keskmes sotsialismiperioodi üleelamised, eriti väiksemate rühmituste ja etniliste kogukondade näitel. Senised analüüsid on tihti suunatud kahjude ja kannatuste ülevaatamisele, mis osutab jätkuvalt, et sotsialismil on tuhat kurja nägu ning nende teadvustamine ja nende osas selgusele jõudmine on väga aktuaalne. Türgi teadlaste Vildaneja Artum Dinçi ettekanne vaatles türgi minoriteedi režiimiga kohanemise ja ellujäämise strateegiaid sotsialistlikus Bulgaarias kuni aastani 1989, tuginedes mälestustele, kunstile ja muudele kättesaadavatele allikatele.

Seekordselgi konverentsil kujunes peateemaks kirev religioosete ja sellele lähedaste kultuuriliste praktikate kooslus. Kui Jolanta Kuznecovienė esinemine andis ülevaa-

te katoliku kiriku jõulisest osalemisest riigi poliitilistes ja ühiskonna elu puudutavas küsimustes aastail 1991–2015, sh preestrite osalemisest poliitilistel valimistel ning seadusandluse loomisel, siis Rasa Račiūnaitė-Paužuolienė religioonisotsioloogiline käsitlus tutvustas Bulgaaria katoliiklike kogukondade identiteeti ja traditsioone, Inese Runce arutles, miks pidas Lätis katoliiklus teistest kristlikest konfessioonidest paremini vastu nõukogude aja mõjudele ja mis iseloomustab nende vaimsust postsotsialismi perioodil. Robert Parkin jagas oma ideid religioosse turismi kohta, käsitledes 2010. aastal Šwiebodzinis Poolas püstitatud hiiglaslikku Jeesuse kuju. Rio de Janeiro kuulsale kujule suuruselt võrdväärne skulptuur on väikelinnas rajatud mitte ime toimumise kohta, vaid kohaliku preestri initsiatiivil tavalisse asundusse. Ettekandjat huvitas kuju asend kohaliku identiteedi ja Poola katoliikliku kogukonna arvates. Katoliku vaimulikud on kuju suhtes suhteliselt skeptiliselt meelestatud, mis lubas ettekandjal arutleda püha-paikade ja palverännakute kontseptsiooni üle laiemalt.

Huvitava vaatepunktiga esines Solveiga Krumina-Konkova, kes jälgis protsetantlikku kirikut postliberaalsel ajastul. Tema esinemine tõi välja nn naasmise traditsioonide juurde, mida iseloomustab kiriku adapteerumine tänapäevase situatsiooniga, sh uute inimloomuse seletuste integreerimine oma õpetusse. Ettekandja arvates ilmneb postsotsialistlikes riikides tendents, et protsetantism transformeerub ajapikku katoliikluse vormiks.

Kõneks olid ka muud konfessioonid: Nadežda Pazuhina vaatles läti vanausuliste praktikaid, Mila Maeva võrdles 7. päeva adventistlikke kogudusi Bulgaarias ja Baltikumis. Kümnekond aastat teoreetikuid paeluv nn pööre Aasia religioossete ja vaimsete praktikate suunas leidis käsitlemist Svetlana Ryzhakova poolt, kes tutvustas hinduismi Leedus ja Lätis; Svetoslava Toncheva uuris Bulgaaria budismi erijooni. Õigeusu-vaatlused pärinesid Rumeeniast, näiteks Maria Mateoni jälgis kommunistliku režiimi mõju konkreetse kloostri näitel.

Uusreligioossete nähtusi ja kultuurilisi praktikaid, kultuuri ja identiteedi seoseid jälgisid ettekannetes Mare Kõiva (pühapaigad ja nende seos traditsiooniga), Andres Kuperjanov (veega seotud sakraalsed ja kultuurilised mälestuspaigad), Irina Stahl (mälestusmärgid äkksurma surnutele), Skaidrė Urbonienė (Leedu iseseisvust tähistavad ristikujuulised monumendid), Nijolė Pliuraitė-Andrejevienė (nukud etnilise identiteedi väljendusena Lätis), Andželika Bylaitė-Žakaitienė ja Laurencija Budrytė-Ausiejienė (nõukogude skulptuuridele pühendatud Grūtase park Leedus). Ettekanded töid esile, et tegemist on keerukate komplekssete nähtustega, mis peegeldavad inimeste suhteid erinevate vaimsete nähtustega, kuid aitavad taasavastada ka maastiku ja müütide, materiaalsete objektide ja vaimsuse seoseid, mida võime nimetada uusaja ühiskonna kosmoloogiaks.

Sama suunda jätkasid kalendritavandi raportid, mille erijoonena eendusid rahvuslike kõrval isiklikud tähtpäevade pühitsemise tavad, agaraarsete kõrval urbanistlikud tähistamisviisid. Ettekanded oli kirikupühade kõrval festivalide, sõpruskondade tähistamistavade, koolipühade, isiklike tähtpäevade ja diasporaa kogukondade praktikate kohta (Jonas Mardosa, Žilvytis Šaknys, Irma Šidiškienė, Mariyanka Borisova Zhekova, Lina Petrošienė, Rasa Paukštytė-Šaknienė, Milena Lyubanova jt). Mittemateriaalse kultuuri riiklikku kaitsepoliitikat tutvustasid Marju Kõivupuu ja Anete Karlson ettekanded.

Sisemiste ja siseringi praktikate seoseid laiema kogukonnaga käsitlesid Tatarstani, Leedu, Bulgaaria tatarlaste kombestikku tutvustavad uurimused (Veneta Jankova, Nadežda ja Sergei Rychkov, Rozalinda Musina, Akvilė Motuzaitė jt). Järgnenud poolepäevasel välivaatlusel Vilniuse lähedal paiknevas Nemezise asulas, kus elab umbkaudu 600 tatarlast, sai igaüks vähemalt esmase kokkupuute leedutatarlaste 700aastase ajalooa. Soovijad said külastada kohalikku pühamut, vestelda vaimulikuga usuelust, jälgida kohaliku kalmistukultuuri vorme, tutvuda kultuurikeskusega, saada kohalike kultuuriaktivistide toel laiemat teavet kogukonna, avaldatud raamatute, kunsti ja meelelahutuste kohta. Konverentsilisi vapustas kohalike külalislahkus ja traditsiooniliste toitude valik, mis põhjustas üleva tuju.

Paljusid informaalset Balti ja Balkani assotsiatsiooni võrgustiku liikmeid seovad pikemad sõprus- ja kollegiaalsed suhted, millele on tugevust lisanud kohtumised SIEF töögruppide raamides (eriti Ritual Year) ja isiklike välitööde kaudu. Konverentsi tugevuseks oli võimalus saada osa kõikidest ettekannetest, tutvuda üksteise tööga, olgu siis kuulates, arutledes, vahetades informatsiooni või kirjandust. Pikad mõttetihedad päevad möödusid selle aasta tava kohaselt tiheda vihmasaju saatel ning teadmises, et ees seisavad uued tööd ja uued kohtumised Balkani ja Baltikumi kultuuriruumide arengute võrdlemiseks. Artiklikogumik konverentsil kõneldust ilmub loodetavasti 2018. aasta jooksul.

Mare Kõiva

Mari religioon vaatluse all

10. novembril 2017 kaitses Tartu Ülikoolis doktoritööd mari etnoloog Tatjana Alõbina. Tatjana Alõbina töö käsitles äärmiselt aktuaalset ja põnevat teemat, mari etniline usk tänapäeval ja selle pealkiri on: “Mari religioossete traditsioonide muutused nõukogudejärgsel ajal” (juhendajad prof. Art Leete ja prof. Galina Puryntševa).

Marilased on tuntud selle poolest, et nemad on Venemaa animistlike etnoste hulgast pidanud kõige visamalt kinni oma eelkristlikust religioonist, hoolimata õigeusu misjonärade sageli vägivaldse ja Vene tsaarivõimu poolt toetatud ristiusustamise katsetest. Selle poliitika kõrgaeg langeb 18. sajandi keskpaika, enne Kateriina II nn ususalivuse pööret, mil Volga ala rahvastele – marilastele, udmurtidele, tšuvašsidele – suruti süstemaatilisel peale õigeusku. Marilased osutasid kindlat vastupanu, mis ilmneb ühelt poolt numbrites: esimesel rahvaloendusel 1898. aastal, kus küsiti inimestelt nende usu kohta, väitsid umbes 20% marilastest end olevat oma usku. Teiselt poolt aga on teada kogu tsaariaja vältel aset leidnud massilistest ebaseaduslikest palvustest, mis tekitasid keskvõimule muret, samuti katsetest saada võimudelt õigust pidada avalikult oma tseremooniaid ning isegi püüdest leida kompromissi õigeusu ja oma usu vahel, luues

Tatjana Alöbina. Krista Palmi foto 2017.

Suure Künla usulahu. Teadlased – nii mari teadlased Nikandr Popov ja Lidija Toidõbekova kui ka mujalt pärit teadlased nagu Seppo Lallukka ja Sonia Luehrmann – on neid nähtusi uurinud põhjalikult. Siiski on nende tööd, mida on jõudsalt stimuleerinud mari usu taaselustamine kesksel tasemel pärast 1990. aastat, suuresti kaldus mineviku poole. Nende põhieesmärk on kas näidata, kuidas marilased on talitanud tsaariajal või rekonstrueerida mari mütoologia ja religiooni põhialuseid, nagu need oleksid võinud olla enne ristiusu võimuleasaamist.

Tatjana Alöbina pakub meile midagi uut. Tema väitekirj on tõeline etnoloogi töö, mis uurib olukorda tänapäeval ja käsitleb religiooni tähendusrikkust marilaste endi silmis. Ilmselge on mari usu positsioon Mari vabariigis, kus ta on tunnustatud õigeusuga võrdselt kohaliku religioonina ning pälvinud avalikkuse tähelepanu: ajakirjandus on korduvalt marilasi kurioosumina välja toonud kui “Euroopa viimaseid paganaid”. Seda teemat on Marimaal publitsistlikult käsitletud nii teadlased kui ka ohvrirapid ise oma tekstides. Need publikatsioonid ongi Tatjana Alöbina jaoks olulised allikad, kuigi ta pöördub oma ainekst uurides igasuguste allikate poole, alates tema enda välitööde vaatlusest kuni visuaalse antropoloogia materjalideni, millele ta pöörab erakordselt

Kaks vastkaitsnud doktorit teineteise ja enda töövõidu üle rõõmustamas. Samal päeval, mil Tatjana Alõbina, kaitses Nikolai Anisimov (pildil vasakul) väitekirja "Maailmadevaheline dialoog udmurtide kommunikatiivse käitumise matriitsis". Krista Palmi foto 2017.

suurt tähelepanu. On ka oluline välja tuua, et Alõbina käsitleb oma materjali teaduse kõigi reeglite järgi, hoides ranget erapooletust, mis on võinud olla ka raske, kuna ta ise on pärit sellest kogukonnast. Aga see õnnestus tal nii, et ta pakub meile tõsise ja põhjendatud käsitluse.

Tatjana Alõbina väitekirja on jagatud nelja ossa. Esimene on üldine ja puudutab küsimusi, mis läbivad igasuguseid religiooniteemat puudutavaid uuringuid. Selles osas mõtestatakse lahti mõisteid ja terminoloogiat ning seatakse need uuritava nähtuse üldisemasse konteksti. Siin püüab Alõbina laiendada oma raamistikku, ületades erinevate traditsioonide piire: ta paneb mari religiooni dialoogi Lääne neopaganlusega ja ingliskeelsed mõisted nende tavapärase mõistetega, mida kasutatakse venekeelses teaduslikus kirjanduses. See on minu silmis tänuväärne katse ning tee, mida tuleks sagedamini valida. Terminoloogiale pühendatud mõtiskelud on täiesti omal kohal, need on lausa hädavajalikud, sest rääkida taolistest küsimustest mistahes laiema haardega kultuurkeeles on delikaatne: neis puuduvad vajalikud mõisted, sest iga keel opereerib oma kultuuriruumile omaste instrumentidega. Need aga ei sobi väljendamaks hoopis teistsugust maailmavaadet. Pole kindel, kas üldse on võimalik leida rahuldavaid variante, aga vähemalt saab teadvustada asjaolu, et meie tööriistade kogum pole rahuldav. Sel teemal tekkis ka huvitav teaduslik diskussioon, kus dissertatsiooni autor õigustas oma valikuid.

Teise osa on autor pühendanud ajaloolosele kontekstile: Mari religioosse olukorra kirjeldamisele tsaari-, nõukogude ja nõukogude-järgsel ajal, ning selle seoste rahvusliikumisega. Samuti käsitleb teine osa esimese organisatsiooni Ošmarij-Tšimarij tekkimist ja saavutusi, seostades neid poliitilise kontekstiga. Ka sellega seoses kerkisid teaduslikus diskussioonis küsimused, ning dissertatsiooni autor suutis veenvalt täiendada väitekirjas esinevat informatsiooni.

Kolmas osa keskendub mari traditsioonilise usu organisatsioonile ja selle arengule, pöörates märkimisväärset tähelepanu organisatsiooni struktuurile ning kirjakultuuri kasvavale tähtsusele. Neljas osa käsitleb kaasaegseid muutusi ning mari religiooni kahe suuna eristamist ja seostamist, samuti edasiandmist. Väitekirja täiendab välitööde nimekiri, lisad, mis koosnevad organisatsioonide põhikirjadest ja ankeedist ning fotodest (nii autori pildistatud kui ka arhiividest pärit fotod).

Ma tahan kindlasti välja tuua üht selle töö minu silmis põhilist saavutust: oma analüüsi käigus avastab Alõbina, et on mari usul on paralleelselt olemas kaks voolu, mis toimivad teineteisest sõltumatult, kuid osaliselt ka põimunult. Ühelt poolt on see linnaharitlaste poolt taaselustatud, kodifitseeritud ja institutsionaliseeritud mari religioon, mis näitab end avalikkuses ja tõmbab tähelepanu. Paralleelselt eksisteerib aga teine, varjatud vool, ning küldes viljeldava praktika traditsioon, mis sageli pole isegi nõukogude ajal katkenud ja millel on omad spetsialistid ja kultuurikandjad. Siin ilmneb nii territoriaalne kui ka sotsiaalne vahe – linn *vs* küla, haritlaskond *vs* talurahvas. Need voolud liiguvad ühes suunas, ja sageli koos, kuid mõnikord ka teineteisest lahus. See diferentseerimine annabki Tatjana Alõbina analüüsile sügavuse ning autor on suutnud näidata nende suundade koostoimet ja vastuolusid, vältides igasugust skemaatilisust. See on uudne analüüs, ja ma usun, et nüüdsest ei saa keegi, kes selle temaga tegeleb, ignoreerida Alõbina teadustegevust.

Kolmas aspekt, mis väärrib äramärkimist on see, et Alõbina toob analüüsis sageli esile varjatud aspekte ning tema tähelepanu keskendub tihti ignoreeritud ühiskonnakihtidele: nii leidub selles väitekirjas küll lühidaid, kuid märkimisväärseid kommentaare naiste rollist ja kohast kohalikus religioonis, mida sageli tajutakse meeste pärusmaana. Samuti pühendab Alõbina kogu oma töö neljanda osa noorte suhtumisele, mida ta hindab enda tehtud ankeedi põhjal. See on oluline tulevikku suunatud küsimus, mida tasub põhjalikult uurida.

Teaduslikus diskussioonis arutleti ka uurija positsiooni üle (ühelt poolt kogukonna seesolija ja teiselt poolt erapooletu vaataja) ning autor selgitas oma positsiooni raskusi ja omapärasusi. Mõlemad oponentid, selle retsensiooni autor ning dr. Tatjana Minnijahmetova (Innsbruck), väitsid end olevat nii töö kui autori vastustega rahul ning soovitasid anda Tatjana Alõbinale etnoloogiadoktori kraad.

Eva Toulouze

NEWS IN BRIEF

Testing the ways of dwelling: 13th congress of the SIEF in Gottingen

Mare Kõiva's recollections of the 13th congress of the International Society for Ethnology and Folklore in Gottingen on March 26–30, 2017.

The 29th international conference for humor studies in Montreal

Piret Voolaid and Liisi Laineste write about the 29th annual conference of the International Society for Humor Studies, which took place at the University of Quebec, Canada, on July 10–14, 2017.

The 3rd joint conference of Balkan and Baltic scholars in Vilnius, Lithuania

Mare Kõiva gives an overview of the conference “Balkan and Baltic States in United Europe: History, Religion, And Culture III”, which took place at the Lithuanian Institute of History in Vilnius, Lithuania, on October 9–11, 2017.

Mari religion under observation

Eva Toulouze introduces the doctoral thesis by Mari ethnologist Tatiana Alybina, “Changes in Mari religious traditions in the post-Soviet period”, defended at the University of Tartu on November 10, 2017.